

Misao na vječnost Janka Leskovara

Vuić, Antonia

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:068406>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Antonia Vuić

***Misao na vječnost* Janka Leskovara**

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2021.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Antonia Vuić
Matični broj: 2223087028

Misao na vječnost Janka Leskovara

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost/Filozofija

Mentor: doc. dr. sc., Sanja Tadić-Šokac

Rijeka, 28. kolovoza 2021.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova

izradio/la samostalno pod mentorstvom _____.

U radu sam primijenio/la metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen način citirao/la sam i povezo/la s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Potpis

Sadržaj

1. Uvod	5
2. Metodologija.....	6
3. O Janku Leskovaru i njegovom stvaralaštvu	7
4. Općenito o djelu <i>Misao na vječnost</i>	9
5. Karakterizacija lika Đure Martića	11
6. Modernističko u djelu <i>Misao na vječnost</i>	17
6.1. Pojam vremena u djelu	18
6.2. Romantistički elementi u djelu	20
6.3. Filozofski i društveni elementi u djelu	23
7. Zaključak	26
8. Literatura	28
9. Sažetak	29

1. Uvod

Za godinu početka hrvatske moderne uzimamo 1895. kao godinu kada je car Franjo Josip dolazio u Khuenovu Hrvatsku pri čemu je doček bio organiziran tako da je Khuen posuo peron i prostor pred zagrebačkim kolodvorom pijeskom koji je dovukao iz Budimpešte s Rakoškoga polja. Takav postupak je uvrijedio Hrvatsku i izazvao reakciju sveučilištarca onoga vremena zato što je shvaćen na način da naš „hrvatski“ kralj ne bi smio okaljati svoju „posvećenu“ nogu i kročiti njome na hrvatsko tlo. Zato se 16. listopada grupa studenata na čelu sa najuglednijim studentom generacije Vladimirom Vidrićem okupila na Jelačićevom trgu i spalila mađarsku zastavu, te je na taj način obilježen početak hrvatske moderne. Takva reakcija je posljedica gibanja koja su se već prije počela osjećati u hrvatskome kulturnom životu pri čemu je književnost imala najveću ulogu. Godine 1891. pojavljuje se novo lice hrvatske književnosti – anonimni učitelj Janko Leskovar sa svojim prvim kratkim proznom djelom *Misao na vječnost* koje izlazi u tom godištu časopisa „Vijenac“.¹

Upravo je to djelo središnja tema ovog završnog rada pri čemu je njegova najvažnija odrednica psihološka razrada lika Đure Martića. No, prvo je važno istaknuti određene pojedinosti iz Leskovarova života koje su imale utjecaje na njegovo književno stvaralaštvo. Analizu samoga djela ću započeti tako što ću prvo iznijeti općenite karakteristike novele *Misao na vječnost*, odnosno iznijet ću osnovnu problematiku djela i ono što je inspiriralo Leskovara za pisanje djela, te ću zatim okarakterizirati lik Đure Martića kroz fabulu djela. Nakon toga slijede modernistička obilježja novele koje sam svrstala prema njihovom ishodištu, te na kraju nastupa zaključak cjelokupnog rada.

¹ Frangeš 1987: 227

2. Metodologija

Kao temu završnoga rada sam odabrala za analizu djelo *Misao na vječnost* Janka Leskovara iz više razloga, kako objektivnih tako i subjektivnih. Objektivni razlozi su utemeljeni na ideji cjelokupne epohe modernizma koja je podložna višestrukim interpretacijama zbog stilskog pluralizma koji ju prožima, a i na činjenici da stilske i tematske odrednice postavlja kao opreku epohi realizma, te se na taj način ugleda na romantičku kulturu. Zbog toga sam uspjela povezati literaturu koju sam obrađivala u sklopu kolegija Svjetska književnost – od romantizma do postmodernizma s ostalom literaturom koju sam odabrala za rad na ovoj temi.

Subjektivni razlozi pak sežu u razdoblje kada sam pohađala srednju školu i prvi puta se susrela s djelom *Misao na vječnost* ne znajući da ću jednoga dana raditi njegovu detaljnu analizu i da će ostaviti snažan utisak na mene kao osobu. Tada sam prvi puta saznala da moje misaono stanje može biti povezano s depresivnim poremećajem s kojim se borim i danas, te je to najvažniji subjektivni razlog za odabir upravo ovog djela. Ponekad se osjećam upravo kao Đuro Martić neprestano vrteći negativne misli po glavi, a ponajviše o prošlosti koja naravno u tom smislu proganja moju sadašnjost i opterećuje moju budućnost. Pronašavši lika s kojim se u nekom smislu mogu poistovjetiti očekivala sam da ću se moći bolje uživjeti u djelo i na taj način udubiti u njegovu analizu. Nadam se da sam uspjela u svome naumu i da sam, bez obzira na duševnu povezanost s likom, uspjela sustavno i razumljivo iznijeti najvažnije odrednice djela. Pritom sam se prvenstveno oslonila na djelo *Janko Leskovar Cvjetka Milanje* počevši od motiva kao važnih elemenata djela povezavši većinu njih s epohom romantizma, te mi je to djelo uvelike poslužilo kao odrednica u ostalim dijelovima ovog završnog rada. Kako sam već spomenula, za objašnjenje romantističkih elemenata u djelu poslužila mi je literatura iz kolegija Svjetska književnost – od romantizma do postmodernizma i to knjiga Marijana Bobinca *Uvod u romantizam*. Prvenstveno sam krenula pisanje rada od samoga djela izlažući teorijske uvide o djelu, a tek

sam kasnije pisala o Janku Leskovaru i njegovom stvaralaštvu, a njegove biografije koja nije vezana uz njegovo književno djelovanje se nisam htjela pretjerano dodirivati jer je tema rada prvenstveno analiza djela.

3. O Janku Leskovaru i njegovom stvaralaštvu

Janko Leskovar rođen je u Valentinovu 12. prosinca 1861. godine. Odrastanje u kraju u kojemu su prevladavali vlastelinski dvorci imalo je utjecaja na njegovo književno stvaralaštvo u smislu tematskog sindroma barem u vidu topografije zbog mjesta koja prevladavaju u radnjama većine njegovih djela. Leskovar je završio tri razreda gimnazije u Zagrebu i četvrti razred u Karlovcu, te zatim preparandiju u Zagrebu postavši učitelj unatoč želji njegovog oca da postane svećenik. Kao učitelj je radio u Slavoniji, u Valpovu i Šljivoševcima, u razdoblju od 1881. do 1883. godine, gdje se i oženio Terezijom, da bi u 1883. godini preselio u Prišlin (kotar Pregrada). Taj životni potez je imao utjecaja na njegovo književno stvaralaštvo jer je tamo upoznao profesora Luku Marjanovića, sakupljača narodnih pjesama i učenoga baruna Hinka Kavanagha. Kod baruna u Malom Taboru imao je priliku družiti se s mnogim odličnicima raspravljajući o Nietzscheu, o važnosti sibirske željeznice, o porezu na vino itd. Tako su barun Kavanagh i njegova žena Katarina Williams poslužili kao svojevrsni modeli za razradu likova u Leskovarovom romanu *Sjene ljubavi*.²

Leskovar je u Krapinskim Toplicama službovao kao ravnajući učitelj u razdoblju od 1891. do 1897. godine što je također ostavilo traga na Leskovarovo književno djelovanje. U mnogim se njegovim djelima fabula djelomice ili potpuno odvija u toplicama, na primjer djela *Propali dvori*, *Jesenski cvijeci* i *Sjene ljubavi*, a ako ćemo uzimati u obzir ambijentalnu topografiju, onda je i *Kita cvijeća* napisana u tom razdoblju, iako je objavljena 1903. godine. Leskovar je imao prilike upoznati mnoge ljude koji su dolazili iz cijele Hrvatske u toplice na liječenje, ali ono što se ističe iz toga razdoblja njegova života je razočaranje u

² Milanja, 1987: 13-12

vodeće građanske političare i neugodnosti uzrokovane političkim nazorima. Naime, kako se radi o vremenu u kojem vlada ban Khuen-Héderváry, a Leskovar je mlad, borben i beskompromisan, biva premješten u Krapinu kao politički nepoćudna osoba odakle je ponovno premješten 1899. godine zbog novih sukoba, ovaj put u Karlovac gdje ostaje do 1906. godine. Iz tog razdoblja potječu njegova djela *Priča o ljubavi* (1900), *Patnik* (1900), *Bez doma* (1901), *Izgubljeni sin* (1903) i *Kita cvijeća* (1903), te *Kraljica zemlje* (1905) kao posljednje djelo njegovog opusa koje označava Leskovarovu književnu smrt.³

Zanimljivo je promatrati položaj Janka Leskovara u kontekstu hrvatske moderne, jer u razdoblju njezina bujanja – 1897. godine, on iza sebe ima značajniji dio svog književnog opusa. Mnogo je kritika koje ga upravo zbog toga svrstavaju u razdoblje realizma, ali njegovo tipično modernističko pismo je dovoljan razlog da ga se promatra kao autora hrvatske moderne. Već je prije rečeno kako se za početak hrvatske moderne uzima godina 1895., ali je književna praksa ranije počela naglašavati novine u književnom izrazu, odnosno možemo očitovati praksu moderniteta – na primjer kod Leskovara, Matoša i Kranjčevića. Kada uzmemo to u obzir, valjano je zaključiti da u razmatranju hrvatske moderne treba poći od književnih ostvaraja, od književne prakse. Ako promatramo na takav način razdoblje hrvatske moderne, onda možemo reći da je godina 1895. koja je uzeta kao početak moderne na političkom planu, zapravo posljedica onih gibanja koje su književnici već započeli.⁴

Janko Leskovar je ušao u književnost poprilično kasno – u tridesetoj godini života kao već formiran književnik, što nas može navesti da pomislimo kako se sigurno bavio književnošću i ranije samo što nije objavljeno ni jedno djelo iz toga razdoblja. Poznato je da je bio vjeran čitatelj „Vijenca“ kroz čije se stranice već rano susreo s mnogim stranim i domaćim imenima, između ostalog i Šenoinom

³ Milanja, 1987: 14

⁴ Milanja, 1987: 7

pjesničkom aktivnošću koja mu je poslužila kao uzor u ranim djelima, ali ta djela nije objavio, već ih je spalio.

Njegova književna proizvodnja se otvara crticom *Misao na vječnost* koja je objavljena u časopisu „Vijenac“ 1891. godine. Tim djelom počinje hrvatska moderna kao stilska formacija i ono se ubraja u prvu fazu Leskovarova književnog rada zajedno s djelima *Katastrofa* (1892) i *Poslije nesreće* (1894) koja zajedno čine određenu cjelinu glede utemeljenja i razvoja određenoga tipa koji je u prvoj noveli, odnosno crtici donesen, u drugoj razrađen, a u trećoj opjevan.⁵

4. Općenito o djelu *Misao na vječnost*

Djelo *Misao na vječnost* se sastoji od četiri poglavlja, odnosno kompozicijska segmenta u kojima je bez obzira na kratkoću mnogo toga rečeno, a o tim stilističkim elementima će kasnije biti više govora. Ovo poglavlje rada posvećujem općenitim činjenicama o djelu od kojih će neke kasnije biti detaljnije razrađene.

U okviru prošlog poglavlja bilo je spomenuto da je djelo prvi puta objavljeno u časopisu „Vijenac“ 1891. godine, te se istaknulo i temom i kompozicijom u tom godištu časopisa. Leskovar je tom novelom najavio ono što će u kasnijim radovima još više razraditi – oblikovao je psihološki rastrojenog lika podredivši kompletnu fabulu djela njegovoj razradi.⁶ Već sam prethodno navela kako je Leskovar prijateljevao s barunom Kavanaghom u Malom Taboru, te imao prilike uživati u razgovoru s drugim odličnicima raspravljajući o raznim praktičnim pitanjima, ali i o europskim duhovnim kretanjima. Upravo je u tim razgovorima Leskovar dobio inspiraciju za tematiku koju obrađuje u svom prvom djelu – *Misao na vječnost*. No, što se tiče načina pisanja, odnosno strukturalne karakteristike njegova pisma, inspiracija je dolazila iz raznih izvora – od domaćih autora, npr. Gjalski, pa do ruske književnosti – Turgenjev – i njemačke filozofije

⁵ Milanja 1987: 19

⁶ Frangeš, 1987: 228

gdje se ističe Schopenhauer.⁷ Kaver Šandor Gjalski se osobito istakao upotrebom filozofije u svojim djelima kako bi pronašao razloge općoj apatičnosti koja je uvjetovana političkim potezima koji su demoralizirali mladu generaciju Hrvatske. To je bilo po drugi put nakon romantizma da se osjetio utjecaj filozofa i književnika Schopenhauera i obnovilo pesimističko raspoloženje.⁸ Leskovar je od Turgenjeva, inozemnog književnika koji je najviše utjecao na hrvatsku književnost, preuzeo središnji motiv njegovih djela – motiv neostvarene ljubavi⁹, ali je taj dio novele *Misao na vječnost* inspiriran i biografskim dijelom iz Leskovarova života koji se odnosi na platonički odnos prema Milki Trnini uspostavljen u vrijeme njegovog školovanja:

Kad sam svršio učiteljsku školu, tad je jednom sustavim na ulici:

- Ja bih se s vama oprostio, gospođice.

- Oprostili? Kako oprostili?

- Tako. Ja sam svršio nauke. Mene čeka selo. U Zagreb rijetko ću doći.

A vas teško da ikad više i vidim. Ipak... vas zaboraviti ne ću.

- Ne ću ni ja vas. Možda ću na vas i misliti.

Rastadosmo se i nikad više se s njom nisam sastao. Ali u mojoj podsvjesti, negdje u dubinama, uzela je ona stalno mjesto. Što se tu događalo, ne znam i ne mogu znati. Običnim našim razumom tamo ne dopiremo. Samo po metapsihičkim pojavama, kojih se je iza Swedenborga dovoljno nakupilo, daje se naslutiti, da pokraj našeg iskustvenog svijeta postoji još jedan metapsihički svijet. Što bi inače mene bilo godine 1906. odviklo u München i okolicu, kad je Trninu zadesila strašna katastrofa! Što sam lutao oko Berchtesgadena, kamo se Trnina povukla poslije pada njezina glasa! A ja nisam uopće ništa ni znao o tome, da je ona izgubila svoj glas, kojim je ubirala lovorike po čitavom kulturnom svijetu, nisam znao, ni gdje je ona.

⁷ Milanja, 1987: 20

⁸ Frangeš, 1998: 135

⁹ Businski, 82

Uopće se nisam brinuo za nju. Imao sam svojih briga, a ipak sam bio povučen u njezinu blizinu...

(Leskovar, 446-447)

U ovom platoničkom odnosu raspoznaje se ishodište Leskovarova oblikovanja sindroma prošlosti i sindroma prve ljubavi za koju se kao važno obilježje očituje etički odnos koji se raspoznaje u moralnoj odgovornosti njegovih likova koju imaju sami prema sebi, a i prema drugima, naročito onima koje vole.¹⁰

Radnja novele *Misao na vječnost* smještena je u selo Druškovac i odvija se oko učitelja Đure Martića. Mjesto radnje nije od velike važnosti za kontekst djela jer djelo ne sadrži nikakve opise koji bi veličali krajolik Hrvatskog zagorja, pa bi se moglo reći da se radnja mogla odvijati i u bilo kojem drugom selu, možda čak i u gradu.¹¹ No, kasnije kako budemo odmicali s razradom analize djela postat će jasnije kakvu funkciju selo ima u djelu.

Osnovna problematika djela se pak sadrži u tome da Đuro Martić kao tragična figura ne može postići sreću u životu, pa makar imao sve predispozicije za sretnu egzistenciju, zato što se bavi pretjeranom analizom prošlosti koja ga progona u sadašnjosti i sprječava razvoj njegove budućnosti.¹² Na taj način djelo u potpunosti pokriva pojam vremena o kojemu će kasnije biti govora u sklopu poglavlja koje se tiče modernističkih obilježja u djelu. Tako ću se sada posvetiti karakterizaciji lika Đure Martića i fabuli djela, te zatim navesti i opisati elemente i motive u djelu u sklopu modernizma.

5. Karakterizacija lika Đure Martića

Kako je već spomenuto, *Misao na vječnost* je prvo djelo u stvaralaštvu Janka Leskovara, te je određeni prototip onih ideja koje će u kasnijim djelima biti detaljnije i podrobnije razrađivane. Osnovna ideja njegovog književnog rada utemeljena je na određenoj psihološkoj razradi likova koje zbog duševne

¹⁰ Milanja, 1987: 16-17

¹¹ Bušinski 82-83

¹² Milanja, 1987: 21

srodnosti možemo nazvati „leskovarcima“.¹³ Leskovarovu koncepciju „savršenog čovjeka“ preuzimam iz knjige *Janko Leskovar* autora Cvjetka Milanje, a Leskovar ju je zapisao u bilježnicu u koju je bilježio svoje misli, vjerojatno pod utjecajem lektire:

Ideal savršena čovjeka nije ni asketa, što bježi od ljudi i od svijeta, ni stoik što hladno gleda i smijeh i suze, ni utilitarac, koji radi, da svaki njegov čin bude koristan samo njemu, a tim, on veli, i svjema drugima – premda asketa može postati svetac, stoik mudrac, a utilitarac prekoristan član društva, jer sve su to krnji ljudi.

Cijelim čovjekom biti znači pojimati, da naše JA nije nešto što postoji samo o sebi, nego da to ja ima sveze s isto tako drugim JA.

Cijeli čovjek nesebično se zanima za unutrašnji svijet drugih, čuti i tuđe boli i patnje, štjuje prirodna i zakonita prava ljudskog dostojanstva u svakom čovjeku.

(1987, 20)

Ovdje se raspoznaje način na koji su oblikovani Leskovarovi (anti)junaci koji nisu ni potpuni askete, ni stoici, a ni utilitarci, te osjećaju nemjerljivu srodnost s drugim bićima koja obično dolaze iz prošlosti, ali izostaje element koji se raspoznaje u posljednjoj Leskovarovoj rečenici, oni ne osjećaju tuđe boli i patnje jer bi to značilo da moraju opraštati, a oni to nisu kadri učiniti, ne mogu oprostiti ni sebi, a ni drugima.¹⁴

Prvi u nizu od „leskovaraca“ je Đuro Martić kojeg ću u ovom poglavlju rada okarakterizirati, a kako je sadržajno cijelo djelo koje je tema ovoga rada podređeno psihološkoj razradi lika, ovo poglavlje će također poslužiti kao prikaz fabule djela.¹⁵

Đuro Martića, a i kasnije (anti)junake Leskovarove proze, opsjeda prošlost, a pisac pripovijedanje o njihovim slučajevima započinje onda kada je već sve

¹³ Frangeš, 1987: 228

¹⁴ Milanja, 1987: 20-21

¹⁵ Frangeš, 1987: 228

kasno, kada se više ne mogu otresti onoga što im je misao na prošle trenutke u sadašnjosti učinila. Čini se kao da njegovi likovi sanjaju ružan san, a umjesto da se pokrenu i pokušaju nešto u svome životu promijeniti, oni to ne mogu, već postaju žrtvom vlastitih fikcija. Tako njegovi likovi nisu aktivni subjekti u svome životu, već pasivno i kontemplativno gledaju oko sebe i na svoj život.¹⁶

Đuro Martić je upravo takav lik, onaj koji promatra svoju prošlost, a i sadašnjost kao nešto što je nepovratno takvo kakvo je i što ga je uništilo, pogotovo ključan trenutak u njegovu životu – kada se zbog njega ubije voljena djevojka. Martić je svjestan da se to nikada ne može izbrisati i da je trajno upisano u svemiru, te ga upravo ta misao na vječnost, misao na grijeh i osvetu, izjeda iznutra i uništava.¹⁷ Ono što mori Martića u djelu, prvenstveno je vidljivo na njegovoj vanjštini. Već na početku djela dobivamo uvid u fizičke osobine lika koje su usko povezane s njegovim duševnim stanjem: „Sada su mu jako izbile modre žile koje su se fino razmreškale oko očiju, pa se protegle preko sljepočica i visoka čela. A i njegove usne nekud povenuše i uši se utanjiše, pobljednije; no ipak još ne kašljuca, pa svoju službu vazda točno vrši.“ (Leskovar, 1953: 257) Znači, Đuru Martića karakterizira tipičan izgled osobe slaboga zdravlja koji još nije obolio od sušice, odnosno tuberkuloze, česte bolesti s kraja 19. stoljeća, jer ne „kašljuca“.¹⁸ Nadalje saznajemo da je djeci dobar učitelj, ali često se zna osjećati razdražljivo što je tipičan simptom psihičkih poremećaja, npr. depresije: „Djeci bijaše doduše dobar, no često bi ga spopala neka čama, kojoj nije znao uzroka ni imena, a te čame ne bi se mogao otresti za čitava poučavanja. (...) U takvu stanju nije znao uzdržati mira u školi, bijaše nestrpljiv, razdražljiv, pa bi znao koje dijete nazvati magaretom, bukvom – ili bi ga šćepao i za uho i za kosu.“ (Leskovar, 1953: 257) U ovom dijelu prvog ulomka dolazimo do pojma čame koji je u književnost uveo francuski pjesnik Charles Baudelaire u zbirci *Cvjetovi zla* sa prvim dijelom zbirke koji nosi naziv *Spleen i ideal*, gdje bi se riječ „spleen“ u prijevodu na hrvatski

¹⁶ Frangeš, 1987: 228

¹⁷ Frangeš, 1987: 228

¹⁸ Leskovar

jezik mogla označiti kao „čama“, te inzistira na kontrastu uzleta i pada što bi se moglo protumačiti kao i jedna od odrednica koje su poslužile Leskovaru u kreiranju lika Đure Martića jer ga prikazuje kao osobu koja ima i svoje dobre dane koji predstavljaju uzlet, a zatim ga opet počnu moriti ružne misli i ponovno doživljava pad raspoloženja¹⁹: „Đuro Martić bijaše u svojoj sobi pa si nešto pjevuckaše. Već je treći dan, što ga ne ostavlja dobra volja.“ (Leskovar, 1953: 259) U prvom poglavlju također saznajemo da lika more neprestane misli koje se kovitlaju njegovom glavom i ne daju mu da predahne: „(...) ali njemu nešto nije dalo da odahne, nešto ga uvijek tjeralo, da razmišlja – razmišlja bez oduška, dok ga najzad ne bi zaboljela glava. Tada bi mu se živci stali na vjeđama trzati, žile na sljepočicama poigravati i on bi se dokraja izmoren bacio na krevet.“ (Leskovar, 1953: 257) U ovom citatu je vidljivo i kako se duševna previranja glavnoga lika odražavaju na fizičkoj osnovi, odnosno kako depresivni poremećaji utječu na fizionomiju čovjeka, a ne samo na psihu. Premda nigdje u djelu nije navedeno da Đuro Martić pati od bilo kakvog psihičkog poremećaja, osim da ga spopada „čama kojoj nije znao uzroka ni imena“²⁰. Ta čama bi se mogla okarakterizirati kao psihička rastrojenost koja upravlja njegovim životom i navodi ga da sve što se događa oko njega gleda kroz prizmu negativnosti. U jednom trenutku bi se osjećao dobro, odnosno proživljavao bi bolje dane i trenutke, ali se onda u njemu nešto pokrene što ga ponovno navede da osjeća tjeskobu. Danas bi za to stanje postojale mnoge moguće dijagnoze, ali u tom vremenu kada je pisano djelo, nije postojalo toliko naziva za psihičke bolesti i svi su ljudi onoga vremena okarakterizirani ludošću. Nadalje saznajemo da je Đuro Martić žudio za noćima jer su mu one donosile snove, a snovi su mu predstavljali drugačiji život od onoga koji živi, snovi su mu otkrili put prema drugoj dimenziji života koja je nesvjesna i tajanstvena, pogotovo kada je u snu predvidio smrt svoga oca: „Od to se doba podao Đuro Martić posve noći, koja mu je nosila u svom krilu neki tajinstveni

¹⁹ Solar, 1982: 69

²⁰ Leskovar, 1953: 257

život.“ (Leskovar, 1953: 258) Također se upoznajemo sa sadržajem sna Đure Martića u kojemu sanja bivše školske kolege koji su već pokojni, te su ti snovi toliko stvarni da Martić gubi osjećaj za stvarnost i zbunjuje se u smislu da više nije siguran što je san, a što zbilja – jesu li oni stvarno mrtvi ili su živi onako kako mu se prikazuju u snovima: „U početku bi znao, da sanja, pa bi im rekao: „Prijatelji moji, to je sanja, nije moguće, vi ste mrtvi.“ – No oni bi ga stali uvjeravati, da to nije san, da je to život, pravi život. – „I šta ti ne pada na um, rekoše, ta mi smo ovdje, evo ti ruke!“ – I činjaše mu se, da je to prava istina (...)“ (Leskovar, 1953: 258) No, o elementu snova u djelu će kasnije biti više govora.

U drugom poglavlju djela saznajemo još fizičkih osobina lika koje mu dolaze do izražaja kada se uspoređuje s drugima. Naime, nalazi se na objedu kod susjednog vlastelina gdje primjećuje da su svi „dobro ugojeni, samo on suh, žut“²¹, te ga to ozlovolji. No, uskoro ga oraspoločava društvo koje raspravlja o jelima i pojmovima „pikantno, sočno, božanski miris“²² da zaboravlja na svoju zlovolju, a pripovjedač nas u tekstu upozorava da „on na to prije ni mislio nije“²³ čime nas upućuje na činjenicu da Martić pati od nedostatka apetita kao posljedice svojih duševnih previranja što je i kasnije u tekstu, na kraju drugog poglavlja, potvrđeno kada odbija jesti. Ovdje se u djelu pojavljuje i lik mlade učiteljice iz susjednog sela s kojom Martić ima priliku ostvariti nešto više od samog poznanstva. U drugom poglavlju također saznajemo kako je Đuri Martiću od velikog zanimanja glazbena umjetnost koja ga u kontekstu djela navodi na razmišljanje o vječnosti, ali će o tome biti kasnije više govora kada se dotaknem elemenata koji se nalaze u strukturi djela.

Treće poglavlje djela sadržajno pokriva vrijeme Martićeve mladosti opisujući kako se osjećao do trenutka kada su ga drugi (otac) otrgnuli od sretnog i bezbrižnog djetinjstva kako bi postao netko i nešto u životu. Tada se Martić počinje osjećati drugačije, klonuo je duhom i već ga lagano počinju moriti

²¹ Leskovar, 1953: 259

²² Leskovar, 1953: 259

²³ Leskovar, 1953: 259

negativne misli: „I u Zagrebu je sunce sjalo, ali bez čara; drugačije sja ono na rođenoj grudi.“ (Leskovar, 1953: 261) Martić je odrastao na selu gdje je u dodiru s prirodom osjećao mir i jedinstvo sa okolinom i pogotovo sam sa sobom, te kada biva premješten u Zagreb počinje osjećati nemir i tjeskobu koja se javlja kao opreka onom mirnom jedinstvu u prirodi. Zatim se događa prijeloman trenutak u njegovom životu kada upoznaje gospodarevu kći u koju se zaljubljuje i na trenutak sve je ponovno ljepše: „A njemu nato potekoše suze i naglas zajeca, kleknu do nje, gladio joj ruke, lice, čelo, vlasi; ona mu otirala suze, a i njoj samoj niz lice kapahu. I zagrebačko sunce dugo sjaše čarobno i milo.“ (Leskovar, 1953: 261) Zanimljivo je primijetiti da kontekst ljubavi Leskovar stavlja u vrijeme proljeća, kada se priroda ponovno budi na isti način kako je ta ljubav probudila Martića iz zimskoga sna: „I jednoga proljetnog dana sjedaše on u tijesnoj sobici gore pod krovom u – skoj ulici.“ (Leskovar, 1953: 261) No, ta ljepota koju osjeća ne traje dugo. Uskoro Martić opet klone duhom i nije u mogućnosti uzvratiti joj ljubav. Ovaj nas dio djela vraća na ono što je bilo spomenuto na početku poglavlja, kako su Leskovarovi (anti)junaci pasivni sudionici svoga života, te nas upućuje kako je socijalni aspekt vrlo važan dio života koji čovjeku može pomoći da se otarasi svojih unutarnjih nemira. No, Martić zbog svoje pasivnosti nije u mogućnosti ostvariti trajnu sreću u životu, te se to ponovno odražava na sadašnjost, odnosno na mogućnost uspostavljanja ljubavnog odnosa s učiteljicom iz susjednog sela. Od toga trenutka kada se zanesen glazbom prisjetio svoga velikog grijeha – zbog neuzvrćene ljubavi se zbog njega ubila djevojka, njega počinje opsjedati lik te djevojke i misao na vječnost, odnosno činjenica kako će taj grijeh morati gledati zauvijek u vječnosti. Stoga se u četvrtom poglavlju nema više što za reći, osim da je Đuro Martić poludio: „Bijaše advenat, a učitelj pjevaše uskrсну pjesmu: „Halleluja.“ Đuro je Martić poludio.“ (Leskovar, 1953: 263)

6. Modernističko u djelu *Misao na vječnost*

Janko Leskovar je u svoju književnu produkciju uveo naročito mnogo modernističkih osobina, kako u romanima tako i u pripovijetkama u kojima je u pogledu destrukcije realističke pripovjedne matrice otišao mnogo dalje – *Misao na vječnost*, *Katastrofa*, *Poslije nesreće*. No, i njegovi kratki romani *Propali dvori* (1896) i *Sjene ljubavi* (1898) predstavljaju primjer ključnog zaokreta koji donosi literatura s kraja 19. stoljeća. Ono što je Leskovar kasnije razradio, prvo nam je doneseno u njegovoj prvoj noveli, odnosno crtici *Misao na vječnost*. U prethodnom poglavlju je navedeno kako je cijeli sadržaj djela podređen psihologizaciji lika, te da su svi kasniji Leskovarovi likovi građeni na temelju prvoga, lika Đure Martića.

Književnost s kraja 19. stoljeća počela se baviti unutrašnjim stanjem likova koji se nalaze u središtu djela, prikazujući ih kao dekadentne karaktere, slabiće i bezvoljnike opsjednute autoanalizom svojih života i vlastitih postupaka. Dakle, kao prvi tipično modernistički postupak u djelu se prepoznaje psihologizacija lika pri čemu izostaje socijalna analitika, a posljedice novih društvenih i ekonomskih procesa su u drugom planu. Od interesa su likovi koji posjeduju sve osobine moderne duševnosti – oni su izmučeni i nemirni, rastrojeni su i neprestano previru po skrivenim mjestima vlastite duše, posjeduju izrazitu moć kontemplativnosti i unutar njih se odvija teška duševna borba.²⁴

No, takva razrada likova unutar djela nije jedini modernistički postupak, iako je analiza glavnoga lika zasjenila sve druge tematske aspekte. O ostalim elementima koji se mogu iščitati iz djela *Misao na vječnost* pisat ću nadalje u radu počevši od pojma vremena koji je od velike važnosti za strukturu djela, te ću zatim opisati elemente koji svoj početak imaju u romantističkoj književnosti, ali su naravno modernistički postupci kojim su se moderni književnici vratili opirući se realističkoj tradiciji.

²⁴ Nemec, 1995: 264-265

6.1. Pojam vremena u djelu

Već nas naslov proznog djela *Misao na vječnost* navodi na pomisao da je vrijeme u spomenutom djelu od velike važnosti. Pojam vremena je važan za strukturalnu razradu priče jer je svojevrsna okosnica radnje prema kojoj se razvija fabula. Kada govorimo o takvoj vrsti strukture, važno je napomenuti da je jezik, odnosno tekst u tom smislu također od velike važnosti jer se kroz upotrebu određenih glagolskih vremena razvija specifični strukturalni model Leskovarova proznog stvaralaštva čiji je uvod upravo djelo *Misao na vječnost*.²⁵

Dakle, već prva rečenica, odnosno prvi narativni odlomak nas upućuje na Leskovarov način strukturiranja teksta. Prvenstveno možemo odmah uočiti kako se često ponavljaju neki glagolski oblici, na primjer imperfekt za prošlo vrijeme, ali je spomenuti odlomak za strukturu teksta važan i u pogledu oblika kojim je izrečena prva rečenica. Prema obliku prve rečenice priča počinje bajkovito: „U selu Druškovcu živio učitelj Đuro Martić.“ (Leskovar, 1953: 257), te je u njoj upotrijebljen izraz „živio“ oblik pridjeva radnog i particip perfekta po funkciji što je od važnosti za poslovice, bajke, ali i općenito za narodno pripovijedanje. Dakle, to nas upućuje da priča nije samo o nečemu što se dogodilo, već kako je i sadržaj priče prošlost što se ostvaruje na gramatičko morfološkom planu u glagolskom obliku prošlom, odnosno riječ je o gramatikalnom „oponašanju“ sadržaja. U djelu na kompozicijskom planu imamo dva vremena: vrijeme prošle zgone (koje ima odjeka u sadašnjosti junaka) i vrijeme sadašnjosti (koje se poklapa s vremenom pričanja priče), a oblik vremena o kojem je prethodno bila riječ ima ulogu prošlog vremena – vremena dogođene zgone – koje je simetrično postavljeno naspram sadašnjem vremenu – vremenu aktivne zgone.²⁶ Za prvo poglavlje djela *Misao na vječnost* se može reći da u potpunosti pokriva kategoriju prošlosti i da nas na taj način upoznaje sa dotadašnjim životom glavnog junaka, te njegovim psihičkim

²⁵ Milanja, 1987: 22

²⁶ Milanja, 1987: 24-25

stanjem koje je nadalje u djelu detaljnije opisano. No, što se tiče uloge pripovjedača, njega u potpunosti obuzima kategorija vječnosti.²⁷

Drugo poglavlje djela pokriva kategoriju sadašnjosti, odnosno uvodi nas u vrijeme aktualne zgrade i od važnosti je u filozofskom smislu o kojem ću pisati kasnije u radu, a za potrebe ovog poglavlja važno je istaknuti da je poglavlje pokriveno sveveremenošću kao i prvi dio prvog poglavlja.²⁸ Također se susrećemo s pojmom iz naslova djela – vječnost, koje Đuro Martić postaje svjestan: „Oh, Bože, Bože, ništa ne izgiba, ne propada, sve, sve je vječno.“ (Leskovar, 1953: 260)

Treće poglavlje se po strukturi nastavlja na prethodno, ali se iz svevremenosti, odnosno budućnosti vraća sjećanjem Đure Martića u prošlost, vrijeme prije pripovjedanja. U ovom poglavlju važna je priča o tragičnosti neuzvraćene ljubavi koja spaja vrijeme prošlosti, vrijeme bilosti, vrijeme prošlih događaja, vrijeme prije aktualnog pripovjednog vremena i vrijeme sadašnjosti, odnosno vrijeme aktualnih događaja pri čemu je upravo smrt djevojke za koju se Đuro Martić smatra krivim ono što ga dovede do potpunog ludila²⁹: „I kao da je izginuo s površja zemlje, – nigdje nikoga, nigdje ništa... samo ona leži pred njim mrtva, poškrapana krvlju. On bulji u njene mrtve staklene oči i tako tone u svemiru...“ (Leskovar, 1953: 262)

U četvrtom poglavlju nije mnogo toga rečeno, već služi kako bi nas pripovjedač uputio u ono što smo već naslutili – da je Đuro Martić poludio, a pojam vremena je nestao, kao i bitak Martićeve osobe. Martić se izgubio u vremenu i vrijeme u njemu te se to odrazilo nestajanjem onoga što ga je upravo i izludilo.

²⁷ Milanja, 1987: 26

²⁸ Milanja, 1987: 27

²⁹ Milanja, 1987: 27

6.2. Romantistički elementi u djelu

Sama kratkoća djela i način na koji je napisano nas može navesti na pojam fragmentarnosti, pojam koji se u romantističkoj književnosti kroz poticaje jednog od vodećih teoretičara njemačkog romantizma Friedricha Schlegela ostvario kao jedna od važnijih tendencija koje su na kraju dovele do romana. Naravno, roman u doba romantizma nije imao onaj estetski ugled koji je stekao u kasnijim razdobljima, odnosno u realizmu, ali se kao opreka realističkom oponašanju zbilje u romanima javljaju modernistički autori s kraćim proznim vrstama na sličan način kako su se (neo)klasicističkim tendencijama opirali romantistički autori.³⁰ Schlegelova ideja fragmentarnosti proizašla je iz ideje o „progresivnoj univerzalnoj poeziji“ čija su bitna obilježja prožimanje univerzalnosti i beskonačnosti, a kao formalni postupci i figure kojima se to može postići posebice se ističu ironija, fragment, izmiješanost rodova i vrsta, te povezivanje uzvišenoga i grotesknog.³¹ Friedrich Schlegel se nije iskazao kao vrhunski književnik na području fikcionalne književnosti, ali se zato pokazao kao izvrstan tvorac fragmenta. On nalaže kako se pojam fragmenta treba shvatiti na način da se radi o književnoj formi koja je u potpunosti odvojena od svoga okružja i u sebi savršena poput ježa. Takav asocijativan način nas upućuje da fragment shvatimo kao unutarnji zaokružen i savršen format koji je otporan na jednostavne interpretacijske zahvate.³² Tako je i djelo *Misao na vječnost* prikaz o jednom fragmentu iz nečijeg života i predstavlja jednu zaokruženu formu koja u sebi sadrži beskonačne izvore interpretacija. Djelo je vezano uz povijest jednoga lika, ali je izneseno u fragmentima u kojima se ne prikazuje, kako je bilo tipično u realističkom romanu, radnja od rođenja do smrti, već samo djelić života u kojem se dogodilo nešto značajno, a to značajno je uvjetovano fragmentima iz prethodnih dijelova života koji su nam izneseni potanko bez pretjeranih objašnjenja i detaljnije analize.

³⁰ Bobinac, 2012: 163

³¹ Bobinac, 2012: 159

³² Bobinas, 2012: 162

Tipično romantističkim se, također, može učiniti to što je Đuru Martića Leskovar stvorio na romantističkoj ideji individualiziranog lika čija je sudbina jedinstvena, ali je istovremeno univerzalna, odnosno prisutna je mogućnost poistovjećivanja s likom što je romantičarima bilo od velike važnosti. Oni su nastojali da njihov subjektivizam postane univerzalan, da njihova subjektivna istina vrijedi jednako kao objektivna. Taj element odlično odgovara još jednom elementu, osobnoj senzibilnosti, koji je vidljiv već u drugoj rečenici djela: „Ljudi držahu, da je bolestan, nu zapravo on toga nije ćutio, ali se opet nije osjećao kao nekad prije.“ (Leskovar, 1953: 257) Ovdje razaznajemo važnu osobinu Martićeva lika, ali i Leskovarevih (anti)junaka općenito, oni nisu opterećeni mišljenjem okoline, već su okrenuti sebi i od velike im je važnosti osobni osjećaj.³³

Kako je već prethodno rečeno, iz uvodne rečenice djela raspoznaje se element bajke, a to se dodatno potvrđuje kada niže u djelu naiđemo na frazu koja je na granici slobodnog neupravnog govora jer nas ona upućuje na činjenicu da se u djelu radi o priči iz pripovjedačeve perspektive, priča je sasvim njegova³⁴: „Njegov bi ga sluga Daša umolio, da ustane, da se svuče, da će mu krevet raspraviti – on je to čuo, ali se dugo, dugo nije micao, ni riječi progovorio, premda sam željaše sna.“ (Leskovar, 1953: 257) Tijekom epohe romantizma mnoge su države prolazile kroz proces nacionalne integracije i u skladu s time autori epohe su se okrenuli narodnoj književnosti i usmenoj predaji, te su iz tih izvora crpili inspiraciju kako bi obnovili nacionalni identitet. Tada je bajka kao vrsta posebno zaživjela, te su mnogi autori stvarali umjetne bajke, ali se, naravno, i prikupljala narodna književna građa radi očuvanja nacionalnih tradicija.³⁵

U dijelu koji dolazi nakon prethodno citirane rečenice, značajan element je san, odnosno noć³⁶: „On je neizmjereno žudio noći, jer su mu one donosile sanje, a sanjama podavaše drugo značenje, negoli ga nekad učio njegov učitelj

³³ Milanja, 1987: 25

³⁴ Milanja, 1987: 25

³⁵ Bobinac, 2012: 103

³⁶ Milanja, 1987: 25

pedagogije u učiteljskoj školi.“ (Leskovar, 1953: 258) Nadalje se upoznajemo sa predmetom Martićeva sna koji je pekognicijski san u kojemu sanja smrt svoga oca, a idući dan već saznaje da je preminuo. Također se opisuje predmet Martićeva sna u kojem sanja svoje školske kolege koji su već poumirali, a susret s njima biva toliko stvaran za njega da više nije siguran što je san, a što zbilja – jesu li oni stvarno mrtvi ili upravo stoje pred njegovim očima: „Njegove sanje bijahu tako žive, vjerne, da se često smučivao, što li je zapravo san, što li život.“ (Leskovar, 1953: 258) Također, važnost snova u Martićevu životu, kao i važnost noći, koji će njime nesvjesno upravljati očituje se i u sljedećoj rečenici prvog poglavlja: „Od to se doba podao Đuro Martić posve noći, koja mu je nosila u svom krilu neki tajinstveni život.“ (Leskovar, 1953: 258) Element noći, odnosno sna za romantističke autore je poslužio kao opreka (neo)klasicističkom racionalizmu. Kako je racionalizam pribjegavao objektivnoj istini koja se poznaje kao svijetlo, romantičari postavljaju opreku noći, odnosno tame koja nosi nešto tajanstveno, nespoznatljivo i magično.³⁷

U drugom poglavlju se pojavljuje i motiv glazbe koji je karakterističan i za kasnija djela Janka Leskovara. U ulozi u ovom djelu poslužuje kao svojevrsna droga glavnom (anti)junaku koji je svirajući Volckmarovu D-dur fantaziju zaneseno otplovio u svemirsku prazninu i u njoj se sasvim utopio dok se nije vratio natrag u stvarnost³⁸: „(...) a kad je počeo svirati Volckmarovu *D-dur fantaziju*, sasvim se izgubi; veličanstveni završetak, premda ga nije po prvi put čuo, smuti ga dokraja.“ (Leskovar, 1953: 259-260) Glazbom je izazvano razmišljanje o metempsihozi – seljenju duša, a to nije samo mistični element, već i „činjenica“ suvremene subatomske fizike i posteuklidovske geometrije koja je Leskovaru bila od interesa, te se iz toga rađa zaključak filozofijske prirode koji se tiče ontološkoga statusa materije i duha kao materije. No, Leskovar do „teorije“ o metempsihozi ne dolazi preko lektire najedanput, bez priprave, nego preko glazbe

³⁷ Bobinac, 2012: 33

³⁸ Milanja, 1987: 26

koja se očituje kao senzitivna, spiritualna, te preko njezine metafizičke naravi, preko dojma kojim se ta „teorija“ pojavljuje kao normalna zaključna posljedica.³⁹ I u ovom pogledu je Leskovar sličan romantističkim autorima koji su smatrali glazbu najljepšom od svih umjetnosti, te su neizmjerljivo težili tome da njihova lirski produkcija bude podložna uglazbljivanju.⁴⁰

6.3. Filozofski i društveni elementi u djelu

U drugom poglavlju djela nailazimo na određene filozofske i društvene elemente kojima se Leskovar poslužio kako bi nam dao uvid u ono što smatra da bi trebalo izliječiti čovjeka i prenuti ga iz pretjeranih razmišljanja navodeći ga da uživa u životu, ali se zapravo radi o određenoj društvenoj kritici. Uporabom tih elemenata, koji će uskoro biti detaljnije analizirani, Leskovar zapravo kritizira „dobro ugojenu“ vladajuću klasu koja je superiorna siromašnim i zapostavljenim učiteljima, ali istodobno i izriče htijenje i čežnju svojih (anti)junaka kojima je nedostižno ono što je životni pokretač viših slojeva društva.⁴¹

Znači, u drugom poglavlju Leskovar prikazuje Martića kako se našao u društvenoj situaciji na objedu susjednoga vlastelina i kako se uspoređivao s njima na fizičkoj osnovi. Oni su svi bili „dobro ugojeni“, a on suh i žut, tankih nožica i suhih ruku. Tada nastupa rečenica: „No kad je čuo, gdje gospoda s velikim zanimanjem razgovaraju o jestvinama, kad je čuo izraze: pikantno, sočno, božanski miris, počeo ga ostavljati zlovolja. Ono 'pikantno, sočno, miris' – to je ono, to... a on na to prije ni mislio nije; no, pa njegov Daša tako i ne zna.“ (Leskovar, 1953: 259) Iz nje raspoznavamo, kako je ranije spomenuto, da su to htijenja i čežnje Leskovarevih (anti)junaka. Ovdje se radi o epikurejskom elementu koji bi trebao junake vratiti hedonističkoj egzistenciji, odnosno uživanju u životu. Također raspoznavamo i društveni element u ovome poglavlju kojim se naglašava da socijalizacija treba smanjiti osamljenost i pretjerani individualizam,

³⁹ Milanja, 1987: 26-27

⁴⁰ Bobinac, 2012: 177

⁴¹ Milanja, 1987: 26

a to može postići upravo žensko društvo: „Sučelice njemu sjedaše mlada učiteljica iz susjednog sela. Oni se često pogledali, i on oćuti, kako ga nešto oživljuje.“ (Leskovar, 1953: 259) No, kada mlada učiteljica ugovara slijedeći sastanak koji bi mogao dovesti do trajne sreće, on se otriježni od takvih osjećaja.⁴²

Otriježnjenje se ne događa odmah, ali kako se Đuro Martić veseli sastanku i poćinje se pripremati za njega, poćinje raskol unutar njega koji se oćituje u pretjeranom negativnom razmišljanju iz kojega se rađa etićka dimenzija, a i dilemnost što je osnovna znaćajka Leskovarovih likova.⁴³ Već je bilo govora o elementu glazbe koja je Đuri Martiću poput droge, te u ovom dijelu drugog poglavlja ona ga navodi na pretjerano razmišljanje uzdižući ga u svemirske praznine preko kojih spoznaje da je sve vjećno: „Oh, Bože, Bože, ništa ne izgiba, ne propada, sve, sve je vjećno. (...) Kad umrem, možda će duša poput misli prhati sa zvijezde na zvijezdu. Ah divote, ona će saznati prošlost svih vjekova, sve, sve je to zabilježeno u svemiru, ništa nije izginulo; svjetloslika svakog trena bivstvovanja otisnuta je u svemiru...“ (Leskovar, 1953: 260) Ova rećenica je, takoder, primjer metempsihoze o kojoj je bilo govora unutar prethodnog poglavlja koje se odnosilo na romantistićke elemente u djelu.

Prelazeći na treće poglavlje koje se nadovezuje na prethodno, nailazimo na fragment iz Martićeva pretpriповjdnog dijela života u kojem se opisuje njegovo djetinjstvo. Leskovar pritom koristi impresionistićki postupak, koji je u ovom djelu tek naznaćen, a u kasnija dva romana će ga razraditi i opširnije rabiti. Postupak se sastoji u tome da se opisi prirode, pejzaža koriste kako bi naznaćili funkciju raspoloženja⁴⁴: „Na zemlji leži zlatni sjaj sunca. Zelena bukova šumica tamo prijeko tako je divna, a ubava dolinica, kojom protjeće potoćić, tako je mila, mila. (...) U sobu pada sjajno svijetlo sunćano kroz malene prozorćiće. (...) Neizrecivo lagodno bijaše mu u srcu. I sunćev sjaj i zelena šumica i ubava dolinica, sve bijaše neopisivo ćarobno; on nije znao zašto, no to bijaše osjećanje

⁴² Milanja, 1987: 26

⁴³ Milanja, 1987: 26

⁴⁴ Milanja, 1987: 28

nevinosti.“ (Leskovar, 1953: 261) U ovom dijelu Leskovar koristi ovakav opis prirode kako bi pokazao Martićevo doba djetinjstva koje je doba čistoće i spokoja, bez okaljane duše. Zatim se Martić vraća vremenu školovanja, kada ga je otac odveo u Zagreb kako bi postao gospodinom i na taj ga način otrgnuo iz sretnog i bezbrižnog djetinjstva, te zbog toga ne iznenađuje činjenica što mu je u Zagrebu zasjalo sunce bez čara. Opisuje se i vrijeme rađanja prve ljubavi iz koje se izrodila tragičnost neuzvraćene ljubavi, a to je upravo Martićev grijeh zbog kojeg ispašta u sadašnjosti, u vrijeme pričanja priče. Nakon što saznajemo jedan dio onoga što Martića mori u sadašnjosti, pripovjedač nas vraća u vrijeme sadašnjeg pripovijedanja, te na Martićev upit: „Oh, Bože, Bože, i to je otisnuto u svemiru. Zar ću ja morati opet to gledati?“ (Leskovar, 1953: 262) odgovara pripovjedač ističući etičko načelo koje je prethodno spomenuto: „Da, gledati u vječnosti! Grešnici, grešnici ne će vidjeti ondje ništa, ništa; oni će gledati samo svoje bezdjelo, svoju žrtvu na sve vijeke vjekova...“ (Leskovar, 1953: 262) Ovdje nam postaje jasnije da je „teorija“ o seljenju duša, bez obzira što je produkt lektire, strukturalno, pripovjedački iznimno i snažno motivirana – od tog trenutka Đuru Martića opsjeda mrtvo tijelo djevojke za čiju je smrt on odgovoran⁴⁵: „On je opet ugledao otvorene crne oči, mrtvačku blijedu put, poškrapanu krvlju... On je buljio i buljio, a ta slika nije se više micala ispred njega. I kao da je izginuo s površja zemlje, – nigdje nikoga, nigdje ništa... samo ona leži pred njim mrtva, poškrapano krvlju. On bulji u njene mrtve staklene oči i tako tone u svemiru...“ (Leskovar, 1953: 262)

⁴⁵ Milanja, 1987: 28

7. Zaključak

Djelo *Misao na vječnost* se svojom kratkoćom na prvi pogled čini kao lako probavljivo štivo, ali kada se započne njegova analiza početna pretpostavka ispada apsolutno kriva. Radi se o djelu koje je napisano na svega par stranica, ali sadržajno, tematski i stilski ono je puno više od tih par stranica teksta. Već kada se uzme u obzir tekst kao diskurs uviđamo da je pisac u tom smislu uveo mnogo novina, pogotovo u upotebi glagolskih oblika koji su u skladu sa sadržajnim aspektom djela i način na koji je pisao – iz srca. Tako ono pokriva vrijeme u svom njegovom smislu – od prošlosti preko sadašnjosti do budućnosti – i time ostvaruje svoju funkciju naglašenu u naslovu, jer pokriva vječnost. Pisac nalažući da je sve vječno i da ništa ne izgiba navodi lika da postane opsjednut svojom prošlošću koja ga drži okovanog u sadašnjosti i ne dopušta mu daljnji razvitak, a ni pronalazak nikakve sreće. U tom smislu, svi su postupci kojima se Leskovar poslužio za razradu djela, u sjeni jer je glavna njegova okosnica tragični junak i njegovo duševno stanje koje se otkriva kroz prizmu motiva sna, noći, vremena, glazbe, okoline, društva i ljubavi. Najvažnija stavka u djelu je Đuro Martić i njegova tragična životna priča koja, naravno, nema sretan kraj.

Janko Leskovar je tim likom i djelom začeo strukturu koju je razrađivao u svojim kasnijim radovima, ali je ono uvijek zadržalo najznačajnije mjesto u njegovom književnom stvaralaštvu. U djelu raspoznajemo dubinu koju nismo očekivali, dubinu posvećenu neistraženom dijelu čovjekova života, onom dijelu života o kojemu se tek danas može pričati bez srama i bez stigme, mada ni danas nije uvijek tako. Zato sam i odabrala ovu temu završnog rada, jer u ovom vremenu u današnjem svijetu Đuro Martić stoji na svakom uglu i možemo ga raspoznati na mnogim licima i u mnogim osobama. Duševna previranja ljudi nikada nisu bila jača i izraženija kao danas, a to sve mogu povezati s urbanizacijom koja uništava svaku povezanost čovjeka sa samim sobom, a pogotovo s drugima i okolinom. Živimo u svijetu u kojemu su pogledi upereni u tehnologiju da ne vidimo ništa ispred sebe, ali ono zbilja vidimo, ne samo očima, već srcem i dušom, ne vidimo

drugoga, već smo više nego ikad zatvoreni u sebe i u svoje male svjetove. Zato mogu zaključiti da je u nekom pogledu Leskovar, kao i mnogi književnici, u svojim djelima predvidio vrijeme koje je bilo daleko ispred njega i vidio čovjeka kako gubi svaki istinski društveni kontakt. No, to nas opet dovodi do zaključka da se možda, zapravo, ništa nije ni promijenilo i da društvo nije napredovalo od doba romantizma, odnosno 19. stoljeća, kao prve epohe moderne civilizacije.

8. Literatura

Knjige:

1. Bobinac, M. *Uvod u romantizam*,
2. Frangeš, I. *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice Hrvatske Cankarjeva založba, Zagreb – Ljubljana, 1987.
3. Frangeš, I., Žmegač, V. *Hrvatska novela interpretacije*, Školska knjiga, Zagreb, 1998.
4. Milanja, C. *Janko Leskovar*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Sveučilišna naklada Liber, 1987.
5. Nemeč, K. *Povijest hrvatskog romana od početaka do kraja 19. stoljeća*, Znanje Zagreb, 1995.
6. Solar, M. *Suvremena svjetska književnost*, Školska knjiga Zagreb, 1982.
7. Turić, J. – Leskovar, J. – Draženović, J. *Djela hrvatskih pisaca*, Zora: Zagreb, 1953.

Članci:

1. Bušinski, M. (1968). Eshatološka problematika u djelu Janka Leskovara. Pogled na »Misao na vječnost« Problemata eschatologica in opere Janko Leskovar. Adspectus in »Misao na vječnost«. *Crkva u svijetu*, 3 (5), 82-84. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/92642>

9. Sažetak

Janko Leskovar se javlja u književnosti kao već izgrađen književnik čije je djelovanje bilo kratkoga vijeka, ali veoma plodonosno. U stilskim i tematskim konceptima oslanjao se na određene realističke autore (Gjalski, Turgenjev) koji su već u svojim djelima naglasili onu vrstu tematike koju je Leskovar kroz svoje književno stvaralaštvo razgrađivao – psihologiju lika u središtu djela. Mnogi kritičari navode kako je Leskovar realistički pisac, ali iako terminološki pripada na kraj epohe realizma, on je u svojim djelima zastupao modernističke stavove.

Ovaj rad se bavi analizom djela kojim je Leskovar ušao u književnost – *Misao na vječnost*. To je djelo već 1891. godine, kada je objavljeno u časopisu „Vijenac“, iznenadilo publiku i nagovjestilo novu epohu u hrvatskoj književnosti. U središtu djela nalazi se lik Đuro Martić kojemu je cjelokupna fabula djela u potpunosti podređena. Djelo se bavi opisivanjem lika i njegovih unutrašnjih previranja, a ako i opisuje krajolik ili određene društvene situacije, to sve služi kako bi se pokazalo duševno stanje glavnoga junaka, odnosno antijunaka. Đuro Martić je rastrojen, nemiran, razdražljiv i opsjednut prošlošću koja mu ne dopušta da uživa u sadašnjosti i da pronade sreću, i u tom pogledu on je pasivan u nemogućnosti da bilo što promijeni, te na kraju ništa drugo ne preostaje nego da ta prošlost uništi bilo kakvu šansu za budućnost.

Đuro Martić je prvi u nizu Leskovarovih tragičnih junaka, te su svi ostali kasniji junaci Leskovarove proze na sličan način tragično oblikovani. Svi njegovi likovi doživljavaju nesretan kraj, a čini se kao da i nije moglo biti drugačije jer njihove duševne borbe toliko upravljaju njihovim životima da apsolutno ništa ne mogu poduzeti.

Ključne riječi: modernizam, analiza, motiv nesretne ljubavi, tragični junak, pasivnost, duševna previranja, prošlost, pojam vremena, fabula...

Reflective eternity by Janko Leskovar: modernism, analysis, the motif of unrequited love, tragical hero, passivity, mental turmoil, past, the notion of time, plot...